

տէրութիւն չունի. — դրանք ճափոնացի գաղթականներն են: ճափոնացիք ցրուած են ամբողջ Կորէայում, սկսած Մանջուրիայի սահմաններից մինչև հարաւային հրուանդանը: ճափոնացու գաղութներն ու ճափոնական քաղաքամասերը Կորէայի քաղաքներում միշտ լաւ են կառավարուում, բնակիչների բարեկեցութիւնն էլ ծաղկում է: ճափոնացի բանուորը, հասարակ դուլին, շուտով հաստատուում է Կորէայում, մի կտոր հող է գնում, կամ թէ չէ մի փոքրիկ խանութ է վարձում: Կորէայի բանուորը, տեսնելով այդ, ի հարկէ ինքն էլ ցանկութիւն է յայտնում նոյն կերպ վարուելու և աշխատում է նմանուել ճափոնացի գաղթականին: Յամենայն դէպս անկասկած է, որ ճափոնական իւր գաղութների և գաղթականների շնորհիւ խաղաղ ճանապարհով կարող է Կորէան նուաճել:

ճափոնական առևտրական նաւատորմիդը վերջին տասնամեակում շատ վիթխարի չափով մեծացաւ: Ասիայի ամեն մի ծովի, ամեն մի գետի վրայ այժմ լողում են ճափոնական նաւերը, որոնք երթևեկում են նաև ովկիանոսների վրայ և հասնում Ամերիկա, Եւրոպա և Աւստրալիա: Նրանց նաւերի վրայ տեղափոխուող ապրանքների և ծովագնաց ճանապարհորդները թիւը շարունակ մեծանում է. այս դէպքումն էլ ճափոնեան ուսուցչի դեր է կատարում ասիացի ժողովրդների նկատմամբ, որովհետև իր անձնական օրինակով նրանց ցոյց է տալիս, թէ տեփական ջանքերով ինչ հետեւանքների կարելի է հասնել, և ուղորեցնում է նրանց առանց Եւրոպայի և Ամերիկայի օգնութեան առաջ գնալ:

ՅԱԿԵԼՈՒԱԾ «ԱՐԱՐԱՏԻ» 1902 թ. ՆՈՅ.-ԴԵԿՏ.

Պատմութիւն յաղագս գիւտի նշխարաց սրբոյն Գրիգորի
Հայոց Մեծաց Լուսաւորչի.*

Ի Ժամանակին յորում հայ թուականն Յիւլէրյ առաքեալ լինի ներքինի ոմն անուն նորա Նիկոմիդոս՝ ի վայելեկայսերէ յունաց, հրեշտակութեամբ աւ Աշոտ իշխանաց իշխան ի Հայս հանդերձ սրատուոյ ընծայիւք և վայելական պա-

* Ձեռագիր ձառնարկը հ. 940. դլ. ձեռն.

նաստեղծիցն պերճաբանեալս որոյ նիւթ բանականութեան է ստուծիւն. իսկ մերոցս սուրբս որ ի Քրիստոս հաւատացելոց ճշմարտութիւն ամենայն ուրեք յայտնէ զինքն սիրողաց զանխլանաւք, ի բազում աննուաճ խորհրդոց՝ ոչ արժանաւորս զոլ խաւարեալ միտս նոցա նկատել զիւրոյ պայծառութեանն լուսաշարդութիւնս։ Արդ՝ նորոգեցէք զմիտս և զխելիս ձեր առ ի լսել զգարմանս սքանչելեաց պատմութեանս, յորում վերստին փայլեն մերոյ Լուսաւորչին և նախաշարժ փարդապետին սխրագործութեանն ճառագայթք։

Ի ժամանակս Միքայէլի կայսերս որդւոյ Թէոփիլիեայ և մաւր նորա Թէոփորայի, աստուածասիրի և բարեպաշտուհւոյ՝ ներքին նապեառմն, անունն՝ Նիկոմիդոս, որ զմեծագոյնն ստացեալ ունէր պատիւ պառտոստութեան, գոլով իբրեւ զհայր և զաւաճնորդ բոլոր սպասաւորացն, որք ի տան թագաւորին սպասաւորէին, և ընդ ձեռամբ նորա էին նուաճեալ առհասարակ որք ի ներքինեացն, և թագուհին ևս՝ սքանչելիս ընկալեալ զպատիւ ճոխութեան, առ որում և ես իսկ բնակեալ՝ սպասաւորէի նմա ազնուական մեծութեանն, ի մէջ սպասաւորական նահանգին, յորում մտերմաբար իմն յորդորէր ի սպասաւորութիւն՝ ցանկացեալ խոհեմական և հանձարեղ նորա վարուց և կարգաւորութեանց, առ ի դաստիարակել զչքնաղ փառաւորութիւնսն ի նորայն վեհագոյն կորովութենէ։ Էր նորա պատանեակ մի ընդոճին, ի նահանգէն կոչեցեալ Աղլաւք՝ որ ունէր այս պիղծ, ոչ փոքր ինչ տաժանեալ ուխտից և սրբոց պարապեալ, առ ի լուծումն իւրոյ վտանգաւոր պատահմանն, և ոչ ուստեք գտեալ բժշկութիւն, հանգոյն չնոջն այն, որ վտանգեալ ի բազում ժամանակաց և վատեալ զինչս իւր և ոչինչ հանգիսեալ անդորրութեան, ըստ որում յաւետարանականն սպամի ծառ։ Գոլով նորա ի աեղի մի թագաւորական քաղաքին, որում անուանեալ էր Գասին, յորում եկեղեցիք երեք էին ձեռակերտեալք՝ անուանեալ մինն Միասնական Երրորդութիւն սուրբ, և երկրորդն յանուն նախասարկաւադին և վկային Քրիստոսի սրբոյն Ստեփաննոսի, և երրորդն յանուն ամենայաղթ կենսաբեր և Քրիստոսընկալ սուրբ Խաչին, — և ժամանեալ ներքինապետն

այնչա՛ զոր վերագոյն ասացաք՝ Նիկոմիդոսս և մտեալ ի սուրբ
 Կաթողիկէ եկեղեցինս յորոյ վերայ սուրբ Երրորդութիւնն
 կոչիւր անունս յորում զիրք մի մարմարիտնեայ պատեալ
 արծաթով ի հիմանէ եկեղեցւոյնս առ որմն սուրբ տաճարին՝
 ի բազում ժամանակաց պնդեալ և աղխեալ զոր միայն
 նշխարս զոյ խորհրդածէին սրբոց ոմանց և անծանօթից
 ոչինչ զոր ի նոցանէ՝ ծանուցեալ անուամբ և ժամանակաւ:
 Եւ ի մտանելն նորա անդ և պատանին ընդ իւրս և իմ
 առնն Թեր Տեառն իմոյ և իսկոյն յանկարծակի գոչեաց պա-
 տանին ուժգին աղաղակելով և շարժեալ սաստկապէս դո-
 ղացաւ և ի ձայն մեծ բողոք բարձեալ ասէ. Ո՛ր մեծդ Գրի-
 գորիտս եկեալ յաշխարհէն Հայոց դատեալ զիս հանելով ի
 բն սկովթենէս յայսմանէ և զո՛ւ Հռիփսիմէս եկիր ի Հայոց
 նեղե՛լ զիս և զո՛ւ ևս Գայիանէ և որ ընդ ձեզ սուրբք են
 հանդերձ Սարգսիւ և Բագոսիւ՝ եկեալ կշտամբէք զիս: Եւ
 ասացեալ զայս ի լսելիս ժողովրդեաննս զիմեալ զարկաւ ի
 վերայ տապանին և ժայռքումն յոյժ լինէր ի պատանւոյն՝
 զոր ոչ զխտացաք զինչ ոք էր: Եւ փութացեալ քահանայիցն
 ի բաց մաքրեցին զոր արտաքս երեւ պատանին: Եւ եկեալ
 ի միտս պատանւոյն և եղեալ ի զգաստութեան մեծի՝ ան-
 կանէր առ ոտս տեառն իւրոյ Նիկոմիդեայ ասելով. Ո՛վ տէր
 իմ յաղթեցին տղաւթք քո սուրբ և ընդունակ և վկայքս
 որ կան ի տապանի աստ բժշկեցին զիս ազատելով ի չար
 այսոյն պղծոյ: Յայնժամ առաքեաց Նիկոմիդոս զեկուցանել
 Այտախոսի Պապիոսի որ էր վերակացու եկեղեցւոյն և իշ-
 խանութիւն ունէր բանալ և փակել զգրունս պաղատանն
 արքունիս և ասէ. Բեր այոր զբանալի տապանիս այսորիկ
 զի ծանիցուք թէ զի՛նչ իցենս որ ի սմա կայցին: Իսկ նա հրա-
 ժարէր և ոչ իշխէր համարձակել առանց հրամանի կայսերն:
 Զեկուցանէր արքային և ընկալեալ հրաման բերեալ զբանալին
 և ջան ոչ փոքր էր բանալոյ յարկին և ոչ կարացին բանալ
 զտապանն: Յայնժամ մատուցեալ Նիկոմիդոս ըմբռնեալ խոր-
 տակեաց զփական և բացեալ զտապանն գտաք արկեղս Գ.
 մինն էր մեծագոյն մարմարիտն և երեքն արծաթեղէն պա-
 կերս քանդակեալս և մատեան մի յորում գրեալ էր ի

մարմարիոնեայ յարկեղն։ Այդ նշխարք սրբոյն Գրիգորի է, Լուսաւորչին հայոց մեծաց։ Եւ էր բարձք նորա իբրեւ սկայի։ Եւ երկրորդ արկեղն կային նշխարք սրբոյն Հովսիփեայ՝ ձեռն իւր հասեալ յաւգուածոյն, և այնքան ունէր զմորթ ձեռինն հանգերձ կղընգամբն և մազովն, որպէս առ ժամայն ի բաց հասեալոյ ի բոլորն անդամոց, բաց ի թխութենէ, ստակութեան բնական մարմնոյն։ Եւ մասեան այսմ՝ զրոյ առնիթեր եգեալ ի տապանին։ Եւ յերրորդում արկեղն գտաք զնշխարս սրբոյն Գայիանէ, և ի միւսումն զայլ սրբոյն՝ զՍարգսին և զԿաղոսին, հանդերձ այլ սրբովք, զորս զյիշատակս նոցունց անուանց ոչ գտաք ի մատենի անդ։ Եւ հանեալ արտաքս, և առաջի անկեալ հանդերձ բազմութեամբ ժողովելոցն և ի ծունր իջեալ՝ մատուցաք երկրպագութիւն։ Եւ իսկոյն ազդ տրարեալ մեծի թաղուհւոյն, զայ մեծաւ ուրախութեամբ յերկրպագութիւն՝ հանդերձ Միքայելիւ որդւով իւրով և այլ պատուաւորաւք քաղաքին։ Առեալ և պատրիարդին Փոսայ զուխտ սուրբ եկեղեցւոյն Սոփիայ, և զաւրաց շուրջանակի հպաւորագոյնս, և զիմեալ ամենեցուն առ հասարակ ի հրաշալի նշխարս սրբոյն՝ յայտնելոյն հրաշափառ նշանաւք և երեւելի փայլմամբք, և հանդիպեալ աստուածային գանձուցն նշխարաց սուրբ Լուսաւորչին և այլ սրբոյն, զորս վերնագոյն ասացաք, և ամենեքին աւրհնէին զամենասուրբ Նրբորդութիւնն։ Եւ ըստ արժանաւորութեան սրբոյն փոխեցին մեծադոյն պատուով առ ի նոյն հանգիստ՝ ուրախութեամբ մեծաւ, ջահիւք լուցելովք և զամբարաւք բորբոքելովք և բազում անուշահոտ բուրմամբք զանազանեալ խնկոց։ Եւ սահմանեցին զաւրն զայն ամ ըստ ամէ, զյիշատակս՝ առ ի տաւնախմբել ի նմին աւուր հաւաքեալ առ հասարակ, զի հոգեւորապէս տաւնեցին զյիշատակս նոցա։ Եւ իրագործեցան ասացեալքս ի քառասներորդսն մեծի պատեքին, ի հինգերորդում շաբաթուն։— Ի ժամանակս տեսան Գեորգեայ Հայոց կաթողիկոսի և Աշոտոյ բարեպաշտի կարգեցաւ տաւն սրբոյն Գրիգորի ի փառս ամենասուրբ Նրբորդութեանն։ Վասն որոյ և մեք կատարեցուք զյիշատակ հայրապետին մերոյ և փառաւորեացո՛ւք զսուրբ

զերբորդութիւնն. զի զկատարեալ բարիսն ընկայցուք ի Քրիստոս Յիսուս ի տէր մեր, որ է աւրհնեալ յաւիտեանս:

Գրիգորիոս Հայոց մեծաց,
Որ գովեցար յանթիւ լեզուաց,
Տաւնեմք զյայտնիլ քոյդ նշխարաց,
Զի քե հասցուք անձառ փառաց:

ՍՏԱՅՈՒԱԾ ԳՐԶԵՐ

1. Ղազար Փարպեցու ձեռագրերը. — Գալուստ Տէր Մկրտչեան. 1902 թ.
2. Գրիգոր — Մանածիհր Ռաթիկ, Միհրան տոհմից. — Նոյն. Վաղարշապատ. 1902 թ.
3. Պետրոս Սիւնեաց եպիսկոպոս. — Նոյն. Վաղարշ. 1902 թ.
4. Ստեփանոս իմաստասէր.

Այս բոլոր գրուածները արտատպութիւն են 1901, 1902 թ. «Արարատաներից, և լերջին երեքը հին, կարևոր յիշատակարանների հրատարակութեան մի շարք են կազմում, որի մէջ մտնում է նաև «Արարատի նախընթաց համարում տպուած «Դաւիթ Հարքայի»: Ինչպէս մանաւանդ այս լերջինիս, այնպէս նաև միւսներին կցուած նախաբանների ու ծանօթութիւնների մէջ հրատարակիչը խիստ համարձակ և հետաքրքրական կարծիքներ է յայտնում՝ Զ—Ա դարերի մեր եկեղեցւոյ դաւանական զարգացման և դրականութեան լերջերեալ, որոնք մանրակրկիտ ուսումնասիրութիւնների և խորհրդածութիւնների նիւթ են և որոնցով զբաղուել կարելի է աւելի այն ժամանակ, երբ նա ինքը, ինչպէս խոստանում է, կրկին այդ խնդիրներին դառնայ և աւելի մանրամասնօրէն ու հիմնաւոր փոստերով հաստատէ իւր ասածները: Առ այժմ հարեանցի կերպով ուշադրութիւն հրաւիրենք երկու կէտի վերայ: — «Պետրոս Սիւնեաց եպիսկոպոս» զրբոյկի էջ 5 առած է. «Յակոբիկների յիշատակութիւնը (Հարց. ԺԱ) վեցերորդ դարի կիսում անտեղի է, թէև կանուխ յիշատակութիւններից մէկը»: Մենք կասենք՝ ո՛չ միայն անտեղի, այլ բոլորովին անհնարին է. որովհետև Յակոբ Բարադէոս կամ Ծանծաղոս Եղեսիայի եպիսկոպոս էր 543—578 թ., ներին և նորա գործունէութիւնը՝ «մի ընտ. թիւն» դաւանողներին ի մի ժողովելու և առանձին եկեղեցի կազմակերպելու համար, ընկնում է Ն. տիեզերա-